

De Heraut

Bereformeerde Kerken in Nederland.

van de

Hot nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 6 Juli 1913. N°. 1850.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertentie aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz.
Advertentie: van 1 tot 8 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f —.10 per regel.

Van de Voleinding.

XCIX.

DERDE REEKS.

XXXVI.

Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt. Galaten 3: 13.

Dat nu de Voleinding niet is afgesneden, maar toch is doorgeslagen en eens te komen staat, danken we eeniglijk aan tusschenin getreden genade, maar juist daarom zou zonder de genade de geheele toestand zoo hopeloos hebben gestaan. Dit gevoelt niet, wie de centrale betekenis van den mensch in zijn beschouwingen niet tot haar recht doet komen, maar staat voor wie die centrale betekenis cert en hoog houdt, dan ook onherroepelijk vast. Hoe wonderbaar het den sterrekundige ook toeschijne, onze aarde is niet maar eene der vele planeten, die zich om één enkele zon wendelen, doch veelmeer de hoofdstad in het geschapen, zienlijke heelal. De aarde hangt met den mensch saam en de mensch met onze aarde. Ge kunt u een mensch niet denken als overgeplaatst op een geheel andere ster. Denk slechts aan de overeenkomst tusschen den lichaamsbouw van het dier met den ozen, aan dien van het dier met het plantenrijk, en aan den samenhang tusschen onze ademhaling en de atmosfeer, onzen lichaamsgroei en de ingrediënten die dier en plantenrijk den mensch aanbieden. Uit dien hoofde kan er zelfs geen zweem van twijfel over rijzen, of de mensch *hoort* bij onze aarde, en vormt van onze aarde de kroon, d.i. het hoogste creatuurlijk wezen. En dit zoo zijnde, hebt ge hier slechts bij te voegen, dat de Vleeschwording Gods plaats greep niet door aanneming van de Engelen-natuur, maar door de aanneming van de natuur des menschen, om duidelijk te maken, dat de aarde door de schepping van den mensch, en de schepping van den mensch ter wille van de Vleeschwording Gods in Christus het middelpunt van heel het geschapen heelal is te achten. Zoo hing derhalve aan het lot, dat de mensch over zichzelf brengen zou, feitelijk de uitkomst, waartoe in der eeuwen loop heel de Schepping zou geleid worden. Voegde zich de mensch in het grootsche Scheppingsplan des Heeren, dan zou de ontwikkeling van heel onze Schepping ongestoord en ongehinderd van de eene trap der volmaking tot de andere voortgaan, en ten slotte die hoogste trap bereikt worden, waarop de Voleinding zou worden ingeluid. Maar dan ook omgekeerd, struikelde de mensch, viel hij, en werd alzoo de heilige band van het creatuur met den Heere onzen God verbroken, dan kon het heelal niet anders dan op totale mislukking uitloopen, althans wat de zienlijke Schepping betrof. Vallen in zonde was voor den mensch het indringen van den vloek, die vloek kon niet anders dan op heel zijn geslacht overgaan, en aan heel zijn zichtbare omgeving zich mededeelen. Eenmaal die vloek de Schepping overheerschte, kon de achteruitgang niet meer gestuit worden, en sprak het van zelf, dat een wegzinking in helche verbastering het einde van onzen loop zou zijn. Geheel zou dit eerst dan te doorzien zijn, zoo we in deze demonische tragedie ook de Dood hadden laten optreden, maar dit uiterst gewichtig onderwerp verelicht afzonderlijke bespreking. We hebben ons dusver daarom uitsluitend tot den vloek bepaald en den vloek tentoongesteld als tweeledig, van 's menschen zij gevolg van verwijdering en *afval* van God, en van Gods zijde als noodzakelijk gevolg van zijn *verlaten* van 's creatuur.

Steeds houde men hierbij echter in het oog, dat in den vloek, voor ons besef, altoos een veroordeelende en jammer toewijzende uitspraak ligt, en dat 't begrip van vloek kon doen uitgaan, zoodat zijn vloek zijn vonnis niet alleen, maar ook de straf brengt. Zoo en niet anders staat het met den zegen, en zoo en niet anders staat 't met den vloek. De vloek is niet maar het recept voor den doodelijken drank, maar het woord, en daarom de geestelijke macht zelve, waaruit dan het kwaad komt, juist zooals het gode bij den zegen. Niet gestuit en in zijn tegendeel verkeerd, werkt daarom de vloek rusteloos door, en zou de vloek Gods op niets anders hebben kunnen uitloopen dan op een heilsche zelfvernietiging zonder eind. Een weening alle eeuwen door, en een knersing der tanden zonder stuiting van duur.

Slechts eene uitzondering zou hierbij zijn opgetreden: de Engelenwereld, voor zover ze bij haar God volhardde, zou der zaligheid deelachtig zijn gebleven. Niet de geheele Engelenwereld, maar dat deel, dat de proef doorstond. Hierbij echter kan daarom van Voleinding niet wel sprake

vloeken, in zoverre ook dit een pogen is, om iemand door een gesproken woord bitter zeer te doen. Inzover echter draagt 't een geheel ander karakter dan 't schelden, dat wie vloekt zich aanstelt, alsof hij weet dat God zijn woord waar zal maken. Een vloek maakt op hem dien ze treft, daarom dan allen indruk, zoo men geloofd dat de vloeker of wat te komen staat, uitsprekt namens God, oftewel over zulk een macht beschikt dat zijn vloek komen zal, omdat hij dien aandoort. Zelfs zit in het begrip van vloek dat begrip van het gesproken woord zoo vanzelf en noodzakelijk in, dat we, zoo er van een vervloeking van Gods zijde sprake is, altoos in de eerste plaats aan een oordeel, een vonnis, een uitspraak denken, waardoor God straf en ellende over ons gehengt. Het is dan een kwaad dat vanzelf niet kan uitblijven, en zeker komt omdat God 't over ons uitsprak, maar dat dan toch altoos met een zegen, met een dreiging, met een uitspraak begint. Iemand, die voelt dat hij onder den vloek leeft, is, ook al toefte de vervulling ervan nog toch reeds door die uitspraak diep rampzalig, en in zoverre grijpt de vloek als scheppende macht van het kwade rechtstreeks terug in de scheppende macht van het Woord Gods. Juist zooals God alle dingen schep, "door het Woord zijner kracht", zoo ook begint het rampzalige, dat over ons gehengt wordt, met het woord van den vloek, en eerst daarna roept dit vloekwoord den jammer tot aanrijn.

In dit opzicht loopt de vloek met den zegen geheel evenwijdig; en hieruit is het te verklaren, dat zegen en vloek altoos tegengesteld worden gesteld. Reeds wisten we ten deze op Gerisim en Ebal, die door de opschriften op de rotssteenen wel uitsluitend met Israël, en niet met de menscheit in het algemeen in betrekking stonden, maar dan toch de onderlinge verhouding tusschen vloek en zegen duidelijk aangaven. In hoofdzake gaat de zegen heel de Schrift door uit van de *zegen* spreuk, en zoo ook vindt hetgeen uit den vloek komt, steeds zijn uitgangspunt in een vloekspreek, die door den Heere zelf, of op zijn last en ingevang door den mensch, gesproken is. Hierdoor nu treedt bij beiden de betekenis van het woord zoo beslist op den voorgrond, dat beider werking geheel onverkeerd blijft, tenzij men op de verklaring in Johannes 1 teruggaat, dat door het Woord alle dingen gemaakt zijn. Al behoeft 't toch geen betoog, dat de uitdrukking: *het Woord*, hier veel hooger zin heeft dan het gesproken woord, zoo zou men toch verdolen, zoo men ingang schonk aan den naam, alsof het gesproken woord geheel buiten verband stond met het eeuwige Woord. Naast de verklaring toch, dat alle dingen door het eeuwige Woord geschapen zijn, staat de niet minder rijke vermelding in Genesis 1, dat „God sprak en 't was er". De uitgang van alle dingen is altoos uit God, uit zijn Wijsheid, en bij dezen uitgang is altoos het woord en niet de *handeling* het eerst. Het woord en de gedachte komen niet op uit hetgeen geschapen is, maar hetgeen geschapen wordt komt op uit het woord en uit de in dat woord schitterende gedachte. Dat is zoo, en het kan niet anders, omdat God *Geest* is. In den mensch nu, als geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, vinden we hiervan de afschaduwing. Als de kunstenaar onder menschen bouwt, is er eerst het plan, en eer dat plan komt de gedachte, en de voorstelling, die eerst daarna in het stuk zich belichaamt. Van deze allesbeheerschende macht van het woord nu blijven wij menschen, ook na onzen val, de heugenis en het besef in ons omdragen. Wie nu in boosaardigheid zijn naaste vloekt, beeldt zich op dat eigen oogenblik in, dat hij scheppende macht in dit zijn vloekwoord kon doen uitgaan, zoodat zijn vloek zijn vonnis niet alleen, maar ook de straf brengt. Zoo en niet anders staat het met den zegen, en zoo en niet anders staat 't met den vloek. De vloek is niet maar het recept voor den doodelijken drank, maar het woord, en daarom de geestelijke macht zelve, waaruit dan het kwaad komt, juist zooals het gode bij den zegen. Niet gestuit en in zijn tegendeel verkeerd, werkt daarom de vloek rusteloos door, en zou de vloek Gods op niets anders hebben kunnen uitloopen dan op een heilsche zelfvernietiging zonder eind. Een weening alle eeuwen door, en een knersing der tanden zonder stuiting van duur.

Slechts eene uitzondering zou hierbij zijn opgetreden: de Engelenwereld, voor zover ze bij haar God volhardde, zou der zaligheid deelachtig zijn gebleven. Niet de geheele Engelenwereld, maar dat deel, dat de proef doorstond. Hierbij echter kan daarom van Voleinding niet wel sprake

zijn, omdat, naar luid van de Openbaring der Heilige Schrift, de Engelen geen ontwikkeling doorloopen, en juist daarom ook, eens gevallen, voor redding en verlossing onvatbaar zijn. Dat ook de Engelen een zedelijk karakter ontvingen, blijkt uit het feit, dat ze vallen konden. Hierin toch lag vanzelf opgesloten, dat ook de Engelen een proef te doorstaan hadden. Veel is ons daar omtrent niet bericht, maar zooveel blijkt dan toch, dat ook de Engelen in zedelijken da veranderbaar geschapen waren, en dat er een oogenblik geweest is, waarin, door wat aanleiding dan ook, een deel der Engelen bezweek in de verzoeking, en een ander deel in de verzoeking stand hield. Hier echter wordt over alles in dat eene oogenblik en voor altoos beslist. Diegene der Engelen die vielen, traden van dat oogenblik af op, als in volstrekt zin veranderd en ontaard, terwijl omgekeerd die Engelen, die in dat oogenblik de verzoeking doorstonden, niet enkel op dat oogenblik volhardden, maar hiermee ook de vatbaarheid om te kunnen vallen, van zich afstieten. Nooit toch wordt er gewag gemaakt van een Engel die later uit de sfeer der goede Engelen in die der demonen overging. Bijde sferen, die der zalige en der demonische engelen, zijn terstond na de eerste keuze geheel uit elkander gegaan. Wat zich voegde bij Satan, was onherstelbaar verloren, wat daarentegen Gode getrouw bleef zou alle eeuwen door het Halleluja, heilig, heilig, heilig! voor den Troon zingen. Van een herhaling van den val weet de Schrift niets. In zoverre zou men dus kunnen zeggen, dat ook zonder intreding van de genade, er toch een machtig stuk van de Schepping zou getriumfeerd hebben in storeloze zaligheid. Dit reikt echter daarom voor de *Voleinding* niet mede, omdat de Voleinding de uitkomst van een proces is, en juist dat proces der voortgaande en naar een eind loof strevende ontwikkeling in de wereld der Engelen ten eenenmale ontbreekt. Wie in de wereld der Engelen viel, was weg, en wie niet viel staat nog waar hij van meet af stond. In zoverre een trek van het Goddelijk beeld weergevend, die den mensch niet eigen is: de *Overanderbaarheid*, een eigenschap die na de eerste keuze hier onmiddellijk en voor altoos intrad.

Dat er nu toch in die Schepping, waarvan de mensch het middelpunt vormt, Voleinding mogelijk is geworden, danken we uitsluitend aan de Genade, en wel aan den tweerlei vorm waarin de Genade zich tot ons keerde, t.w. in het uitgaan van de Gemeene Gratie, en in het feit dat de Zone Gods onzen vloek op zich genomen heeft, om ons van den vloek te verlossen. Over beide een kort woord. De Gemeene Gratie neemt den vloek niet weg, en kan haar eigen vrucht niet doen rijpen voor de Voleinding. In wat raadselachtige bewoordingen ook, de apostel spreekt het zeer beslist uit: Hetzij profetieën, ze zullen te niet gedaan worden, hetzij talen, ze zullen ophouden, hetzij kennis, zij zal te niet gedaan worden, want wij kennen ten deele, en wij profeteeren ten deele, doch wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, zal 't geen ten deele is, te niet gedaan worden. Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, en overleedde ik als een kind, maar wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niet gedaan hetgeen een kind was. Al slaat dit woord van Paulus nu zeer zeker in de eerste plaats op vruchten van de geloofsgenade, zoo spreekt 't toch wel vanzelf, dat, waar deze vergankelijkheid zelfs op de eerste werking der geloofsgenade wordt toegepast, ze nog veel sterker gelden moet van wat we de cultuurgenade zouden kunnen noemen. Vergelijk wij den menschenlijken toestand, gelijk we dien nog aantreffen onder de diepste gezonken nergervolken, met de wijze van menscheitlijke existentie gelijk ze certijds, in de beste dagen van Griekenland en Rome, ons uit de historie bekend is, dan ligt 't voor het grijpen hoe machtig de Gemeene Gratie, zij 't al met groot verschil, onder de gevallen menscheit haar zegen spreidde. Dat hierin zekere stuiting van den vloek lag, is openbaar. Zelfs zijn er oogenblikken geweest, dat onder het Paganisme een hoog opleven van menscheitlijk geluk viel vast te stellen. Vraagt men nu echter of die Gemeene Gratie doorwerkte tot op den wortel des levens, het levensdoel zelf genas, de ontwikkeling van den mensch weer aan het eeuwige deed verbinden, en hoop gaf, dat zonder meer deze cultuurontwikkeling oolt tot gelukzaligheid en eeuwig heil zou leiden, dan verhaalt de historie der volken u van niets anders dan van een bange teleurstelling. Wat even zich opboog, hoog zich straks

altoos weer naar beneden. Het was en bleef een vallen en opstaan, maar met een opstaan, waarop steeds weer een vallen volgde; en toen eindelijk het Evangelie de wereld lag, wist de cultuur der Gemeene Gratie van niet anders te verhalen dan van één hartverscheurend *fiasco*.

De Gemeene Gratie was dan ook niet bestemd, om de Voleinding te weeg te brengen, al poogt men door het gebruik van het woord *cultuur* in onze dagen aan die valsche gedachte weer ingang te verschaffen. Het verschil in betekenis tusschen de beide begrippen van Gemeene Gratie en Cultuur is duidelijk. Calvijn voorop, spraken onze vaders van Gemeene Gratie, en doen wij het op hun voetspoor, ten einde daardoor uit te drukken, dat de matiging van onze ellende en ontlooiing van de menscheitlijke natuurkrachten op alle terrein, na den val, nooit ons deel zouden zijn geworden, zoo niet wonderse genade Gods tusschenbeide ware gekomen. Zij daarentegen die van *Cultuur* spreken, stellen een andere verklaring voor. Ze gaan uit niet van God, maar van den mensch. Het is de menscheitlijke planting, die eerst pas uitkomt, dan allengs ontkiemt, en takken vormt, aan die takken het loof doet uitstelen, en ten slotte tusschen dat loof in den rijken schat rijpen doet. De mensch zelf is dan de landman, die deze planting zoo uitzinnend verzorgt, dat alle gevaar wordt afgewend, en niets het opgroeien en straks bloeien van de planting belemmert. *Cultuur* is teelt, en zoo is het de mensch zelf, die aldus van hooger tot al hooger staat zijn eigen leven opvoert. Hierop te wijzen is daarom te meer noodig, omdat in de laatste jaren, iets wat vroeger niet voorkwam, ook van Christelijke zijde steeds meer het in gebruik nemen van dit woord Cultuur aan de orde kwam. De wereld spreekt zoo; waarom zou men als Christen ook zoo niet spreken? Wie van Gemeene Gratie gewaagt, hoort in den engen kring der geloofsvrijen, wie van Cultuur spreekt, sluit zich aan bij den hooger en kring der geleerden en der kunstenaars. Het staat zoo voornaam. Nu wenschen we ook op dit punt niet preutsch of kitteloorig te zijn. Nu eenmaal dit woord *Cultuur* in gebruik kwam, wordt men vaak beter begrepen, zoo men zich hiervan bedient, dan zoo men spreekt van Gemeene Gratie. We zullen er het gebruik dan ook niet van uitsluiten, doch alleen dan blijft het toelaatbaar in onzen kring, zoo we onder het gebruik er ons steeds van bewust blijven, dat Gemeene Gratie de gave onzer ontwikkeling uit Gods hand ontvangt, terwijl Cultuur menscheitlijke zelfverheerlijking beoogt. Reden waarom het zeer stellig is af te keuren, zoo men in onze kringen schier uitsluitend van Cultuur gaat spreken, en van de Gemeene Gratie zwijgt. Een gevaar, dat blijkers zeer merkwaardige verschijningen, die we nu liefst niet noemen, verre van denkbeeldig is.

Doch al staat vast, dat de vrucht der Gemeene Gratie geen deel zal uitmaken van het zalige wezen der Voleinding, ontkenend mag daarom niet, dat ze dienst doet als hulpmiddel om de Voleinding nader te doen komen. Wie door Engelse ziekte het gebruik van zijn beenen verloor, krijgt dit niet terug door de krukken, waarop men hem tijdelijk gaan doet. De genezing komt den half verlamde niet uit die krukken toe, maar uit de massage, door electricische bewerking of door de medische behandeling die men den patient ondergaan doet. Doch al doen onderwijl de krukken slechts hulplijf, toch is die hulplijf dienst van hoge betekenis, om een begin van beweging mogelijk te maken en juist door die beweging de kracht in het lichaam gaande te houden, opdat massage, electriciteit en medicatie hun doel kunnen bereiken. En zoo ook is het hier. De Gemeene Gratie kan den vloek niet opheffen, hoogstens zijn uitwerking matigen en temperen. Doch de uitkomst der historie tot op het Kruis heeft dan toch getoond, dat het God den Heere belijft heeft, den Christus niet onder de Zoelockers of de Ateken, maar in het centrum van de toenmalige beschaving, in het Romeinse rijk, dicht bij de Griekse wereld, en onder Keizer Augustus te doen geboren worden. Klaar als de dag is het voor een ieder die de historie kent, hoe geheel het optreden van den grooten Heidenapostel geheel ondenkbaar ware geweest, zoo in deze Romeinse Keizerlijke wereld de Gemeene Gratie niet sinds eeuwen haar werk had verricht. We sluiten daarom de negers niet buiten Christus' Kerk; ook uit hen zijn mannen vol geloof opgestaan; maar wie den gang van het Evangelie door de wereld naspert, vindt toch altoos weer, dat de volken in vier midlen de Gemeene

gratie het hoogst was opgebloeid; bereid bleken om de eere van het Kruis hoog te houden, terwijl die lagere volken, die van de Gemeene Gratie slechts enkele druppelen genoten, bijna alle van verre bleven staan, en aan Paganisme en Islam nog steeds de voorkeur gaven. Maar even duidelijk als dit gewichtige feit zich in de historie van twintig eeuwen afteekent, even klaar komt het in de historie uit, dat de hoogste Cultuur, die uit de Gemeene Gratie opkomt, ten slotte eer van het Kruis afvoert, dan dat ze ooit uit zich zelf de actie die op de Voleinding zal uitloopen, zou kunnen voortbrengen. Die actie is nooit anders dan van Golgotha uitgegaan, en dankt haar bezielende kracht nooit anders dan aan het allesbeheerschende feit, dat 't Christus is, die voor ons den vloek gedragen, en ons daardoor van den vloek verlost heeft.

Dit is alzo de groote, machtige, allesbeheerschende genade, die 't heden en de toekomst beheerscht. Zoolang ge niets anders hebt dan een gevallen mensch en den op hem rustenden vloek, is er ook niets dan ondergang en verderf in 't eind te wachten. Noch enige menscheitlijke actie kan dit verderf afwenden, noch zelfs de edelste vrucht van de Gemeene Gratie kan het keeren. Deze krankheid is doodelijk, en er is geen kruid gewassen dat dezen fatalen afloop kan tegenhouden. Doch juist dit geschiedt nu daardoor, dat de Christus verschijnt, onze natuur aanneemt, zich in onze plaats stelt, den vloek voor ons draagt, en juist daardoor de giftige actie die van den vloek uitgaat, ondervangt, stuit en breekt, om ze door een geheel tegenovergestelde actie van Gods zegenende genade te vervangen. Denk nu terug aan wat we bij de bespreking van den zegen en den vloek steeds op den voorgrond stelden, en 't treedt alles voor u in 't helderst licht. *Vloek* is er, als God u *verlaat*, zich uit uw levenswereld terugtrekt, en daardoor een afstand tusschen u en uw God doet ontstaan, die u ten verderf leidt, voor u en voor eeuwig. Ook van uw zijde kan daarom de vloek niet anders dan verwijdering brengen. Ge vielt van uw God af, raakt steeds verder van Hem verwijderd, en zoo kan het einde niet anders zijn dan eeuwige nacht en duisternis. De *zegen* treedt daarentegen daár in, waar u uw God u weer *opsoekt*, en opnieuw zich bij u aansluit, zoodat ook gij weer u *nabij* uw God kunt gevoelen. En dit nu is het wat het Evangelie u in zijn eeuwig jubel juist toebrengt. In het Kinde van Bethlehem God-zelf uw menscheitlijke natuur aannemend, die natuur in al haar vernedering, die natuur gelijk ze met den vloek beladen is, en die natuur gelijk ze deswege in den smadelijken dood haar finale voleinding. In u is persoonlijk de vloek, want gij zijt vervloekt, en daarom omvangt ook u de vloek van alle zijden. Christus daarentegen is niet vervloekt, want zijn innerlijk wezen staat buiten alle verband met de zonde, en gaat hij in uw toestand in, neemt uw staat over, en laat alzoo de uitwerking van den vloek op zich aankomen. Zoo gaat hij in en door den dood. En als hij dan, na zoo op het Kruis den vloek gedragen te hebben, opstaat uit de dooden, en heilig in zich zelf, in 't verheerlijkt lichaam terugkeert, en door zijn hemelvaart zich aan den vloek, die nog op zijn aangenomen natuur rustte, onttrekt, dan is de breking van den vloek tot stand gekomen, dan is er voor de verlatenheid gemeenschap in plaats getreden; zoo is dan ook u het u ontworstelen aan den vloek mogelijk gemaakt.

Eerst het Kruis van Golgotha ontsluit het pad des levens voor de Voleinding.

DR. A. K.

„De HEERE regeert“.

De HEERE regeert; Hij is met hoogheid bekled; de HEERE is bekled met sterkte. Hij heeft zich omgord. Ook is de wereld bevestigd, zij zal niet wankelen. Psalm 93: 1.

Het is niet genoeg, te gelooven dat de HEERE er is; kracht leeft in uw geloof eerst, zoo ge leeft onder den machtigen indruk, dat de HEERE er niet maar is, doch dat Hij, als de Almachtige God, ook regeert. En denk en zeg nu niet, dat dit vanzelf spreekt. Dit doet 't volstrekt niet. Ouder de dolende modernen kondt ge niet selden hun edelste woordvoerders hooren staande houden, dat de Godloochening geen zin had; en dat een kind den menschen, om innerlijk vrede te hebben, niet buiten het geloof in den levenden God kon. Alleen maar, dat sloeg alleen op 't verborgen zieleleven, niet op de zienlijke diogen, niet op de zichtbare wereld, niet op